

5. Зинов В., Сафарян К. Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса // Интеллектуальна власність — 2001, № 5—6. — С. 23—25.

6. Зинов В. Проблемы комерціалізації результатів досліджень і розробок // Интеллектуальна власність. — 2000. — № 3. — С. 35—42.

7. Кендюхов О. Сутність і структура інтелектуального капіталу підприємства // Моделювання та інформаційні системи в економіці. — 2005. — Вип. 72. — С. 166—171.

8. Ладенко О. Общая теория интеллекта. — М., 2002. — 236 с.

9. Самуэльсон П. Экономика. — М.: МГП «АЛГОН» ВНИИСП, 1992. — Т. 2. — 452 с.

10. Стрижак О. О. Інтелектуальний капітал як категорія постіндустріального суспільства: основні підходи до визначення суті та змісту// Проблеми науки. — 2004. — № 3. — С. 28—35.

11. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. — Томск: Том. ун-т. — М.: Барс, 1997. — 354с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.06

УДК 330.341.1(477)

І. А. Павленко, канд. екон. наук
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РОЛЬ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

В статті проведено аналіз та оцінка стану інноваційної діяльності малих підприємств в Україні. Розглянуто етапи формування малого бізнесу в Україні. Наведено переваги малого бізнесу в інноваційній діяльності перед великими компаніями.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційна діяльність, малий бізнес, мале підприємництво

В Україні реалізація плану впровадження інноваційної моделі економічного відтворення вимагає такої державної політики та організаційної структури інноваційного підприємництва, яка б забезпечувала ефективне функціонування всіх етапів інноваційного процесу та його суб'єктів, сприяла б інтенсивному генеруванню, впровадженню і поширенню в галузях економіки новачків як визначального фактора сучасної конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Вагомим структурним елементом ринкової економіки та інноваційного процесу є мале підприємництво. Малі підприємст-

ва у країнах розвиненої ринкової економіки відіграють значну роль у формуванні науково-технічного потенціалу країни. Високий потенціал малого бізнесу як розробника і впроваджувача новачій у масове виробництво підтверджено світовим досвідом. За статистикою майже 95 % радикальних технологічних новачій після другої світової війни були створені малим бізнесом. Такі всесвітньо відомі новачії, як інсулін, антибіотики, пестициди, кондиціонери, кінескопи, ксерокси, целофан, кулькові ручки тощо були розроблені і вперше впроваджені у виробництво малими фірмами [14]. Малий бізнес у США та країнах Євросоюзу забезпечує більше половини всіх упроваджених новачій. Частка малих підприємств у виробництві валового внутрішнього продукту Франції, Італії, США, Японії, Німеччини перевищує 50 %, а чисельність зайнятого населення у малому бізнесі в Японії та Італії сягає 70 %, у Франції та США — 50 %. У малому підприємстві розвинутих країн на одиницю витрат створюється приблизно у 20 разів більше нововведень, ніж у великому, і в 4 рази більше, ніж у середньому підприємстві [1, 7, 13, 15]. Тому об'єктивно становлення і розвиток малого інноваційного підприємництва має бути однією із стратегічних напрямів економічної політики держави в умовах переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки та на етапі її розвитку. Оцінка стану розвитку малого підприємництва, інноваційної складової його діяльності, визначення потенціалу та фактичної ролі малого бізнесу в інноваційному процесі України є метою даної статті.

Серед вітчизняних науковців та спеціалістів існують різні погляди щодо ролі малих підприємств в інноваційному розвитку продуктивних сил країни [2, 5, 6, 12, 17, 18]. Переважна більшість учених позитивно оцінює можливості малих підприємств у науковому та інноваційному процесі. Проте привертає увагу позиція деяких науковців, які представляють інноваційну діяльність малих підприємств не як об'єктивну необхідність господарювання малих підприємницьких структур у конкурентній ринковій економіці, а нібито нав'язану ззовні специфічну, неприбуткову діяльність для суб'єктів малого бізнесу і тому має здійснюватися за рахунок держави. Ними не розглядається мале підприємство як органічний, невід'ємний елемент інноваційного процесу, що складається з послідовних етапів.

Зростаюче значення малого і середнього бізнесу в розвитку національних економік визнала Всесвітня організація інтелектуальної власності, до якої входить й Україна. Цією організацією прийнято так званий Міланський план дій, метою якого є сприяння найповнішому використанню малим і середнім бізнесом переваг, які надає інтелектуальна власність [19].

Основна перевага малого бізнесу в інноваційній діяльності перед великими компаніями полягає у його мобільності, динамічності, чутливості до найменших змін ринкової ситуації і здатності швидкого реагування на потреби споживачів, у високій оборотності ресурсів, більш економному й ефективному використанню обмежених матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів. На малих підприємствах кількість управлінських ланок є невеликою, тому важливі рішення на них можуть прийматися і реалізовуватися достатньо оперативно. Мале підприємництво за своєю природою є антимонопольним і при використанні сучасної новітньої техніки може перетворюватися у конкурента, який підриває монопольні позиції великих корпорацій. Інноваційна активність малого бізнесу обумовлена також можливістю заохочування керівництвом творчої ініціативи найманих працівників без бюрократизації цього процесу, готовністю до ризику, швидкою оцінкою економічного потенціалу новачків та її перевіркою на практиці, можливістю одноосібного прийняття рішень щодо зміни ринкової орієнтації фірми, матеріальною зацікавленістю у позитивному результаті господарської діяльності у конкурентному ринковому середовищі тощо. Зазначені фактори є визначальними перевагами у підприємстві малого бізнесу, у тому числі в інноваційній діяльності. Воно відіграє значну роль у пом'якшенні соціальної напруженості та демократизації ринкових відносин, оскільки саме малий бізнес є основою формування середнього класу. Крім того, мале інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці може вирішувати, перш за все, ще й такі проблеми, як забезпечення зайнятості найактивнішої частини персоналу науково-технічної сфери та бути найефективнішим шляхом переносу накопичених знань із наукового сектору на ринок товарів, робіт і послуг, заснованих на інтелектуальній власності.

Поряд з перевагами малому бізнесу притаманні певні особливості, які утруднюють його господарську діяльність. До основних з них слід віднести наступні:

малі фірми є досить нестійкими через їх порівняно обмежені можливості в фінансових, кредитних, матеріально-технічних, кадрових, інформаційних ресурсах;

для малих підприємств комерційний ризик, пов'язаний із залученням коштів, є значно більшим, ніж для великих підприємницьких структур;

малий бізнес значно чутливіший до економічних коливань, пов'язаних з економічними підйомами і спадами ділової активності, і в цілому до макроекономічної ситуації в країні;

малі підприємства значно вразливіші від рівня інфляції;

мале підприємництво у разі нерозвиненості системи страхування може бути надто ризикованим;

діяльність малого бізнесу може бути утруднена через відсутність відповідної інфраструктури з надання цим суб'єктам різноманітних послуг;

при самостійному проведенні наукових досліджень і розробок та впровадженні інноваційних проектів малі підприємства стикаються з гострим дефіцитом фінансових ресурсів і виробничих площ, а також з пропозиціями високої орендної плати при використанні орендованих площ тощо.

Незважаючи на визнане у світі значення малого бізнесу та його потенціалу у розвитку інноваційного підприємництва й економіки в цілому, в Україні цей сектор економіки належного розвитку не набув. За різними оцінками експертів частка малого підприємництва в економіці України становить близько 7 %. Головною причиною такого становища є те, що радянська соціалістична система господарювання, яка базувалася переважно на адміністративно-командних принципах жорсткого централізованого управління економічним розвитком, у сфері інноваційної діяльності не зазнала суттєвих змін. Утворений у соціалістичній економіці механізм централізованої безоплатної передачі у галузі народного господарства досягнень науково-технічного прогресу, які створювалися за бюджетні кошти, не може повноцінно й ефективно функціонувати у ринковій економіці. Ринкові відносини виключають попередні методи управління науково-технічним розвитком, так як за вказівкою та розпорядженням вищих інстанцій суб'єкти господарювання впровадженням інновацій перейматися не будуть. У ринковій економіці діють інші мотиви підприємницької діяльності, до яких у першу чергу відноситься її прибутковість. І в цьому питанні, з одного боку, саме інновації можуть забезпечити конкурентоспроможність, а отже і прибутковість виробництва, а з іншого боку — доведення наукової ідеї до реального технологічного процесу, її виробниче випробування, комерціалізація результатів наукових досліджень є високоризиковим процесом, який вимагає на початкових етапах всілякої підтримки.

У минулому випробування нових технічних і технологічних рішень та доведення їх до промислового зразка відбувалося у спеціальних структурах науково-виробничих об'єднань, окремих дослідних заводах тощо. Причому найбільш відпрацьованими і розповсюдженими схемами такої організації впровадження досягнень науково-технічного прогресу були у військово-промисловому комплексі. Але за роки тривалої глибокої економічної кризи в країні та невдалої, формальної конверсії ВПК ці структури

припинили своє існування. На заміну їм у країні дотепер не сформовано організаційно-функціональних структур, які б здатні були у ринкових умовах виконувати зазначені функції.

У зв'язку з тим, що саме цей етап інноваційного процесу не зазнав у трансформаційній економіці адекватної перебудови, комерціалізація результатів наукових досліджень на теперішній час є найслабшою ланкою у ланцюгу етапів інноваційного підприємництва. Цим здебільшого і пояснюється той факт, що при відносно стабільній діяльності наукового сектора показники впровадження інноваційних ідей і в цілому інноваційної діяльності в економіці України мають чітку негативну тенденцію. Мета подолання такої ситуації має знаходитися у площині державної політики, організаційно-функціональної діяльності органів управління щодо забезпечення створення і функціонування цілісної національної інноваційної системи. Тому, на наше переконання, у вирішенні питань комерціалізації наукових досліджень, в інтенсифікації інноваційного процесу в нинішніх умовах мають відіграти свою вирішальну роль малі підприємницькі структури.

Сектор малого бізнесу почав формуватися в Україні у 70—80 роках минулого століття в системі командно-адміністративної економіки. Конституція СРСР 1977 року підтвердила (17 статтею) право на трудову діяльність, засновану на особистій праці громадян і членів їхніх сімей у сфері кустарно-ремісничих промислів, сільського господарства та побутового обслуговування. Однак відсутність диференційованого підходу до діяльності малих підприємств та конкурентного механізму діяльності підприємств в економіці країни знижували ефективність діяльності малого підприємництва. Ці обставини, а також інші соціально-економічні проблеми, обумовили необхідність використання кооперативної форми в якості малого підприємництва.

Принципове значення для розвитку малих підприємств мали прийняті у 1986 році Закони «Про індивідуальну трудову діяльність», у 1987 році — «Про державне підприємство», Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про створення спільних підприємств за участю іноземного капіталу (1987 р.). З прийняттям у 1988 році Закону «Про кооперацію» розпочався кооперативний рух і розширення сфери приватної ініціативи, зокрема у сільському господарстві із запровадженням аграрних договорів на землю (до 50 років). Прийнятий у червні 1990 року Закон «Про підприємства в СРСР» надавав можливість, крім іншого, утворювати малі державні підприємства та встановлювати ними ціни на свою продукцію.

У цей час малі підприємства створювалися переважно для виробництва дефіцитних споживчих товарів, побутових послуг, тор-

гівлі, громадського харчування тощо. Проте складна соціально-політична ситуація в країні та суперечлива економічна політика своєю жорсткістю, регламентацією та заборонами на діяльність кооперативів призвели до утворення тіньового сектору економіки. Тому кооперація як форма малого підприємництва на початку 1990 р. дискредитувала себе. Проте увага громадськості до малого підприємництва, як важливого фактора формування ринкових відносин, обумовили появу основоположних нормативних документів: Постанов Ради Міністрів СРСР від 08.08.1990 р. та Ради Міністрів Української РСР від 22.09.1990 р. «Про заходи щодо створення і розвитку малих підприємств». Цими нормативними актами передбачався широкий розвиток малих підприємств, у тому числі шляхом виділення зі складу діючого підприємства окремих структурних підрозділів і надання їм статусу самостійних структур. Відповідно до положень зазначених постанов малі підприємства могли створюватися в усіх галузях народного господарства, здійснювати всі види господарської діяльності з виходом на зовнішні ринки. Постановами передбачалося, зокрема, що виконавча влада повинна сприяти утворенню малих підприємств не тільки у сфері виробництва товарів народного споживання та наданні побутових послуг населенню, а й у здійсненні науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за новими перспективними напрямками та забезпеченні їх прискореного впровадження. Проте на практиці у цей період малі підприємства, що були утворені у складі діючих підприємств, часто перетворювалися на канал перекачування ресурсів державних підприємств у тіньовий сектор. Користуючись наданим правом на зовнішньоекономічну діяльність, утворені малі підприємства сприяли вивезенню капіталу з України. У ситуації переходу до ринкової економіки, послаблення адміністративних важелів управління та за сприятливих умов для накопичення у будь-який спосіб первинного капіталу саме наукові дослідження були виключені з пріоритетних напрямів діяльності малих підприємств.

Інтенсивніше малий бізнес почав розвиватися в Україні з 1992 року з прийняттям у 1991 р. Законів «Про підприємництво» та «Про підприємства в Україні», які дозволяли підприємцям на законній підставі на свій розсуд і ризик започаткувати свою справу. Проте лібералізація цін, гіпертрофована інфляція та знецінення вкладень населення в установах ощадбанку призвели до паралічу у формуванні малого бізнесу та його інвестиційної діяльності. Фактично малий бізнес міг існувати лише у торгово-посередницькій сфері. Умов для його розвитку у сфері виробництва, нау-

кової та інноваційної діяльності у той час утворено не було. Така ситуація зберігається і до тепер.

Вперше дефініція малого підприємства на законодавчому рівні була визначена в Законі України «Про підприємства в Україні» в редакції від 27.03.1991 року. Тоді градація підприємств встановлювалася залежно від обсягів господарського обороту і чисельності його працівників у розрізі галузей народного господарства. Незалежно від форм власності до малих відносилися підприємства з чисельністю працюючих від 200 чоловік у промисловості та будівництві до 15 чоловік — у сфері роздрібної торгівлі [4]. Згідно з Господарським кодексом України, прийнятим Верховною Радою України у січні 2003 року, зазначений Закон з 01.01.2004 року втратив чинність. Проте в Законі України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 року було встановлене нове поняття суб'єктів малого підприємництва. Відтоді суб'єктами малого підприємництва незалежно від сфери діяльності в Україні вважаються: фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності та юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, в яких середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 тис. євро [3].

Незважаючи на законодавчі розбіжності щодо віднесення суб'єктів до малого підприємництва упродовж 1991—2004 рр., дані офіційної статистики формують певне уявлення про масштаби розвитку малого підприємства в Україні. Так, за даними Міністерства статистики України, у 1992 році налічувалося 50,5 тис. малих підприємств і проти попереднього року їх кількість збільшилася у 2,5 раза [8]. Із цієї загальної кількості — 26,5 % малих підприємств займалися торгівлею, 20,8 % — були утворені у галузі промисловості (табл. 1). У 2004 році малих підприємств в Україні налічувалося вже 283,4 тисячі, тобто у порівнянні з 1992 роком їх кількість збільшилася у 5,6 раза [16]. З часом змінювалася і структура малих підприємств у розрізі видів економічної діяльності. Найбільша частка малих підприємств на теперішній час, як і раніше, зосереджена у сфері оптової та роздрібної торгівлі, у 2004 році вона становила 36 %. Тенденція до збільшення характерна для частки малих підприємств у сфері надання послуг (операцій з нерухомістю, надання юридичних послуг тощо) та у сільському господарстві. У промисловому секторі спостерігається поступове незначне збільшення кількості малих підприємств, але їх частка у загальній кількості малих підприємств має тенденцію до скорочення, так як більш високими темпами збільшується кількість малих підприємств у будівництві, на транспорті і зв'язку, у сфері торгівлі та надання послуг.

Таблиця 1

СТРУКТУРА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

	1992		2000		2001		2002		2003		2004		2004 до 1992
	Всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	рази
ВСЬОГО	50 496	100	217 930	100	233 607	100	253 791	100	272 741	100	283 398	100	5,6
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	947	1,9	7839	3,6	10 157	4,3	11 649	4,6	13 439	4,9	14 653	5,2	15,5
Промисловість	10 483	20,8	34 497	15,8	37 652	16,1	40 795	16,1	43 303	15,9	44 118	15,5	4,2
Будівництво	9310	18,4	18 323	8,4	19 882	8,5	21 576	8,5	23 890	8,7	26 360	9,3	2,8
Оптова та роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	13 366	26,5	101 113	46,4	100 248	42,9	102 067	40,2	104 070	38,1	102 015	36,0	7,6
Готелі та ресторани			7538	3,4	7939	3,4	8711	3,4	9286	3,4	9604	3,4	
Транспорт і зв'язок	1194	2,4	8483	3,9	9887	4,2	11 423	4,5	12 770	4,7	13 584	4,8	11,4
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам			26 371	12,1	32 031	13,7	39 667	15,6	46 948	17,2	52 766	18,6	
Освіта	374	0,7	1672	0,8	1876	0,8	2132	0,8	2305	0,8	2390	0,8	6,4
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1508	3,0	2042	0,9	2395	1,0	2793	1,1	3087	1,1	3513	1,2	2,3
Колективні, громадські та послуги	4395	8,7	7467	3,4	3,6	3,6	9547	3,7	9926	3,6	10 273	3,6	3,7

Найбільше малих підприємств на теперішній час знаходиться у колективній власності (62,5 % загальної кількості) та у приватній власності (32,7 %), у той час як у державній власності їх зосереджено лише 1 % та 3,3 % — у комунальній власності [16].

Нерівномірно малі підприємства розміщені й по регіонах України (табл. 2).

Таблиця 2

РОЗПОДІЛ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ у 2004 році *

	Кількість малих підприємств	У % до загальної кількості	Кількість населення	Кількість малих підприємств на 1000 чол. населення
Україна	283 398	100,0	47 100 462	6,0
Автономна Республіка Крим	14 197	5,0	1 985 495	7,1
Вінницька	7540	2,7	1 713 052	4,4
Волинська	4739	1,7	1 042 049	4,5
Дніпропетровська	18 960	6,7	3 472 867	5,4
Донецька	26 020	9,2	4 659 018	5,6
Житомирська	6019	2,1	1 346 031	4,5
Закарпатська	7554	2,7	1 245 653	6,1
Запорізька	10 839	3,8	1 876 391	5,8
Івано-Франківська	7259	2,5	1 390 890	5,2
Київська	8994	3,2	1 773 143	5,1
Кіровоградська	5450	1,9	1 077 504	5,0
Луганська	10 267	3,6	2 435 716	4,2
Львівська	16191	5,7	2 569 671	6,3
Миколаївська	7723	2,7	1 228 807	6,3
Одеська	14 126	5,0	2 404 643	5,9
Полтавська	7559	2,7	1 564 645	4,8
Рівненська	4743	1,7	1 159 635	4,1
Сумська	5846	2,1	1 241 743	4,7
Тернопільська	4292	1,5	1 116 322	3,8
Харківська	18 124	6,4	2 832 711	6,4
Херсонська	6182	2,2	1 136 751	5,4
Хмельницька	5833	2,0	1 384 875	4,2
Черкаська	5851	2,1	1 353 506	4,3
Чернівецька	3881	1,4	908 426	4,3

	Кількість малих підприємств	У % до загальної кількості	Кількість населення	Кількість малих підприємств на 1000 чол. населення
Чернігівська	4961	1,7	1 179 179	4,2
м. Київ	47 711	16,8	2 625 094	18,2
м. Севастополь	2537	0,9	376 645	6,7

*) за даними [16].

Проведені розрахунки свідчать, що найбільший відсоток малих підприємств зосереджено у м. Києві (16,8 % загальної кількості) та в Донецькій області (9,2 %), найменший — у Чернівецькій (1,4 %), Тернопільській (1,5 %), Рівненській (1,7 %), Волинській (1,7 %) та Чернігівській (1,7 %) областях. Зважаючи на відмінності у розмірах території областей України та чисельності населення в них, об'єктивнішим показником оцінки стану розвитку малого бізнесу є кількість малих підприємств у розрахунку на 1000 населення. Проте і за цим показником найбільшого розвитку мале підприємництво набуло в м. Києві, де кількість таких підприємств на 1000 чоловік становить 18,2, що в кілька разів більше, ніж в інших регіонах. Розрахунки засвідчують, що в західних областях України (Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій) мале підприємництво розвивається в значно менших масштабах, ніж у середньому по Україні.

Слід зазначити, що збільшення кількості малих підприємств є способом швидкого створення нових робочих місць, ліквідації безробіття, шляхом подолання негативних процесів в економіці депресивних регіонів. Однак цей шлях залишається незадіяним у вирішенні нагальних проблем депресивних регіонів, до яких і належать у першу чергу зазначені області.

Про певні тенденції формування і розвитку малого бізнесу свідчать також показники зайнятості населення у цьому секторі економіки, обсягів реалізованої продукції малими підприємствами, кількості малих підприємств у розрахунку на 1000 чоловік населення тощо, розраховані за ряд років (табл. 3).

Дані офіційної статистики останніх років свідчать, що незважаючи на збільшення загальної кількості малих підприємств, чисельності найманих працівників на цих підприємствах та їх частки у загальній кількості найманих працівників на підприємствах, установах і організаціях України, у загальних обсягах реалізованої продукції частка малих підприємств невинно скорочується.

У 2004 році питома вага малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції становила лише 5,3 %, що на 2,8 процентних пункти менше, ніж вона була у 2000 році. Статистичні дані переконують у позитивній тенденції збільшення як абсолютної кількості малих підприємств, так і в розрахунку на 1000 чоловік населення. У 2004 році на кожну 1000 осіб населення припадало 6 малих підприємств, тоді як у 2000 році цей показник становив — 4,4. Проте порівняно з країнами розвинутої економіки цей показник в Україні в десятки разів менший. Так, в Італії ще у 1999 році на 1000 чоловік припадало 68 малих підприємств, у США — 74, у Франції — 35, а в загальній кількості зайнятих частка малого бізнесу становила у цих країнах відповідно 73 %, 54 % та 54 % [7]. Таким чином розвиток малих підприємств в Україні незрівнянно відстає від розвинених країн та має негативні тенденції господарської діяльності.

Таблиця 3

ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ *)

	2000	2001	2002	2003	2004	2004 до 2000
Кількість малих підприємств у відсотках до попереднього року	110,6	107,2	108,6	107,5	103,9	130 %
Кількість малих підприємств на 10000 наявного населення	44	48	53	57	60	136 %
Середньорічна кількість найманих працівників на малих підприємствах, тис.	1709,8	1807,6	1918,5	2034,2	1928,0	113 %
Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах, установах, організаціях, %	10,8	12,1	13,2	14,2	13,7	+ 2,9 п.п.
Частка малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	8,1	7,1	6,7	6,6	5,3	– 2,8 п.п.

*) за даними [9, 10, 11, 16]

У розвинених країнах малий бізнес є провідною силою впровадження науково-технічних досягнень. Однак в Україні він поки що майже не залучений до інноваційного процесу, тому істотного впливу на цей процес не здійснює.

Слід зазначити, що вітчизняна статистика обмежується лише обстеженням промислових підприємств з приводу їхньої інноваційної діяльності, тому оцінити інноваційну діяльність у народногосподарському комплексі країни в цілому не можливо за браком необхідної інформації. Проте стан інноваційної діяльності в промисловому комплексі є найбільш показовим для економіки України, від якого в кінцевому підсумку залежить подолання відставання країни від розвинених держав у продуктивності праці, у впровадженні енерго- і ресурсозберігаючих технологій і в цілому у нарощуванні економічного потенціалу країни.

На теперішній час у промисловому секторі економіки України рахується 44,1 тис. малих підприємств, що становить 15,5 % від загальної кількості промислових підприємств. Із зазначеної кількості лише 2966 підприємств реалізовували промислову продукцію (табл. 4).

Таблиця 4

**РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

	2000	2001	2002	2003	2004	2004 до 2000
Кількість малих підприємств, що реалізовували промислову продукцію *	1939	2320	2633	3091	2966	153,0 %
Кількість малих промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію *	105	111	119	143	101	96,2 %
Частка малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, у загальній кількості малих промислових підприємств, %	5,4	4,8	4,5	4,6	3,4	– 2 п.п.
Частка інноваційної продукції малих промислових підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції малими промисловими підприємствами, %*	3,7	3,2	2,8	1,0	1,1	– 2,6 п.п.
Частка інноваційної продукції малих промислових підприємств у загальних обсягах інноваційної продукції, % **	0,6	0,6	0,6	0,3	0,4	– 0,2 п.п.

* — за даними [9—11]

** — за даними [9—11, 16]

Як і в цілому у промисловості, так і в категорії малих промислових підприємств встановилася чітка тенденція до зниження інноваційної діяльності. Так, у 2004 році кількість малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, становила лише 101 одиницю і зменшилася проти 2000 року майже на 4 %. На малих підприємствах відсоток інноваційно активних підприємств значно менший, ніж у цілому у промисловості. Так, частка малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, становила у 2004 році лише 3,4 % проти 11 % у цілому в промисловому секторі. Причому за останні п'ять років частка малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, скоротилася на 2 процентних пункти (у 2000 році вона становила 5,4 %). Тобто, інноваційна активність малого бізнесу невпинно знижується. Причому скорочується не тільки чисельність підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, але й частка малих підприємств в загальних обсягах реалізованої продукції малими підприємствами та у загальних обсягах інноваційної промислової продукції, відповідно на 2,6 та 0,2 процентних пункти.

Відображенням низької інноваційної активності малих підприємств є також показник кількості придбаних ними нових технологій. У 2004 році малими підприємствами було придбано лише 31 нову технологію, що становить лише 4 % від загальної кількості придбаних таких технологій у промисловості [9]. Необхідно відзначити, що на теперішній час Держкомстатом України не ведуться статистичні спостереження щодо патентно-ліцензійної діяльності та використання об'єктів інтелектуальної власності малими підприємствами, тому стан винахідницької активності малого бізнесу в Україні об'єктивно оцінюватися не може, як не може бути охарактеризована в цілому діяльність малого інноваційного підприємництва в Україні.

Таким чином, проведений аналіз та оцінка стану інноваційної діяльності малих підприємств дає підстави для висновку про недооцінку ролі малого підприємництва, ігнорування його значних виробничих і соціально-економічних потенційних можливостей, про фактичне невизнання його як суб'єкта інноваційного процесу, формальне декларування визначної ролі малого бізнесу у структурній перебудові економіки України. В нинішніх умовах така ситуація набуває характеру масштабного стратегічного прорахунку. Збереження існуючих умов функціонування малих підприємств у кінцевому підсумку призведе до остаточного виключення малого бізнесу з інноваційного процесу, унеможливить утворення повноцінної інноваційної системи, здатної до розширеного відтворення вітчизняної економіки на інноваційній основі.

Література

1. Акконеро А. Гибкие трудовые отношения: что лежит в их основе? // МЭиМО. — 1991. — № 5. — С. 49—64.
 2. Єгоров І. Ю., Войтович А. І., Красовська О. В. Малі та середні підприємства як невід'ємний елемент інноваційної моделі розвитку економіки України / Інноваційна модель та стратегія економічного розвитку: Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції 15—19 жовтня 2002 р., м. Івано-Франківськ. — К.: Інститут економічного прогнозування НАНУ, 2002. С. 48—50.
 3. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р., № 2063-III.
 4. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р., № 887-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 24. — С. 272.
 5. Коваленко А. Інноваційний фактор розвитку продуктивних сил України: Автореферат дис.к.е.н. / РВПСУ НАНУ. — К., 2003. — 19 с.
 6. Мале підприємництво України — процес розвитку. / Д. В. Ляпін, Ю. І. Єхануров, О. В. Кужель та ін. — К.: Інститут конкурентного суспільства, 2001. — 256 с.
 7. Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. — 1999. — № 3. — С. 49—59.
 8. Народне господарство України у 1992 році: Статистичний щорічник / Міністерство статистики України. — К.: Техніка, 1993. — 464 с.
 9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / Держкомстат України. — К., 2005. — 360 с.
 10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / Держкомстат України. — К., 2004. — 360 с.
 11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / Держкомстат України. — К., 2002. — 316 с.
 12. Осыка А. П. Экономические и организационно-правовые проблемы инновационной деятельности. — Донецк: ІЗП НАНУ, 1999. — 368 с.
 13. Панченко Є. Г., Гаврилюк О. В., Арагау Б. С. Малий бізнес у США, Канаді та країнах західної Європи. — К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАНУ, 1993. — 50 с.
 14. Разумнова И. И. Развитие российского предпринимательства и американская практика // США и Канада. — 1999. — № 3—4. — С. 136—146.
 15. Ровенский Ю. А. Стратегия развития предпринимательства. — М.: Электроника, 1996. — 267 с.
 16. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Держкомстат України. — К.: Консультант, 2005. — 591 с.
 17. Цигилик І. І., Крпельницька С. О., Мозіль О. І., Ткачук І. Г. Економіка й організація інноваційної діяльності. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 128 с.
 18. Шнак В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні. — К.: МАУП, 2003. — 122 с.
 19. <http://www.novekolo.info/ua/news/publications/>
- Стаття надійшла до редакції 17.04.06